

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב): - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • ערב ש"ק פרשת וישב תשע"ב

אלומותיכם ותשתחווין לאלומתי", ומיד אחר כך כתוב (שם ח) "ויאמרו לו אחיו המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשול בנו", וידוע שביאר הגר"א כי מלוכה היא מרצון העם, וממשלה היא בעל כורחם, ולכן כתוב (תהלים כב, ט) "כי להשם המלוכה ומושל בגויים", כי ישראל מקבלים עול מלכות שמים ברצון, ואילו בגויים הקב"ה מושל בעל כורחם, והשבטים חשדו ביוסף שהוא רוצה למלוך עליהם ולמשול בהם.

ולכאורה מדוע חשדוהו בכך, הרי בא רק לספר להם את מה שחלם, ומנין להם שהוא רוצה למלוך עליהם? וכפי הנראה זהו מפני שאדם חולם את מה שהוא חושב ביום, וכמו שאמרו (ברכות נה, ב) שאין מראים לאדם בחלומו אלא מהרהורי לבו, ופירש"י, מה שהוא מהרהר ביום, ומטעם זה נפסק להלכה (הובא במ"ב רפח, ז בשם ה"ט"ז) כי אף שמתענים תענית חלום בשבת, אם הרהר ביום וחלם בלילה מעניין ההרהור, לא יתענה בשבת, כי ההרהור גרם לזה ולא הראוהו מן השמים, לכן חשדו השבטים ביוסף שהוא רוצה לשלוט עליהם, ומהרהר על זה ביום, וממילא הוא חולם את זה בלילה.

וכיון שחשבו כי הוא חולם מהרהורי לבו, לא התייחסו לחלום כנבואה שתתקיים פעם, אלא כהרהורים שבלב שהוא רוצה לשלוט עליהם, ולכן כתוב (שם ח) "ויוסיפו עוד שנוא אותו". אמנם לאחר מכן כשחלם עוד חלום וסיפר להם שהשמש והירח אחד עשר כוכבים משתחווים לו, שם לא כתוב שהוסיפו לשנוא אותו אלא (שם יא) "ויקאנו בו אחיו ואביו שמר את הדבר", ונראה כי זהו מפני שהבינו כי חלום זה בוודאי אינו מהרהורי לבו אלא נבואה, שהרי השמש והירח הם אביו ואימו, ולא ייתכן שחשב ביום כי אביו יבוא להשתחוו לו, ועל כרחך שקיבל נבואה שיהיה מלך וגם אביו יצטרך להשתחוו אליו, וכיון שראו כי החלום הוא נבואה מן השמים, שוב לא היה בזה סיבה לשנאה כי אם לקנאה.

והקנאה הזאת היא כמו הקנאה הכתובה אצל רחל (שם ל, א) "ותקנא רחל באחותה", ופירש"י שקינאה במעשיה הטובים, והיינו כמו שביאר המסילת ישרים פרק ד' כי יש קנאה אסורה ויש קנאה כשרה, הקנאה האסורה היא שאינו רוצה שיהיה לחברו, והקנאה הכשרה היא ששמח במה שיש לחברו, אך יש לו צער מדוע לא זכה גם הוא לזה, וכתב שם כי זהו מה שאמרו (ב"ב עה, א) מלמד שכל אחד נכוה מחופתו של חברו, שמצטער מדוע לא זכה גם הוא למעלותיו של חברו, וכך גם רחל שקינאה אחותה והשבטים שקינאו ביוסף, זה היה קנאה כשרה, שגם הם רצו לזכות לזה.

ועוד רואים את מידותיו הטובות של יוסף הצדיק, כשבאו אליו האחים למצרים, ושמעו שהם מצטערים ואומרים (שם מב, כא) "יאל אשמים אנחנו על אחינו", מיד אחר כך כתוב (שם כד) "וייסוב מעליהם ויבך", ופירש"י לפי ששמעו שהיו מתחרטים, והיינו שריחם עליהם בכל לבו וכשראה בצערם התחיל לבכות, אנשים שעשו לו דברים רעים כאלה, יוסף הצדיק לא היה יכול לראות בצערם, ומרוב אהבת הבריות היה מוכרח לבכות! איפה יש בטבע האדם דבר כזה!:

וכשכבר הגיע הזמן שלא היה יכול להתאפק יותר, והוצרך לגלות להם שהוא יוסף, אמר (מה, א) "הוציאו כל איש מעליו", ופירש"י, שלא היה יכול לסבול שיהיו מצרים ניצבים עליו ושומעים שאחיו מתביישים בהיודעו להם, והיינו מפני שלא הייתה בידו ברירה, וכבר היה מוכרח לגלות להם שהוא יוסף כמו שמבואר במפרשים, אבל לכל הפחות השתדל שהמצרים לא יראו בבושם, וכתוב אחר כך (שם ב) "ווייתן את קולו בבכיו", והיינו מפני שהיה מוכרח לעשות דבר שכואב לו מאד - לבייש את אחיו, והצער בבושם הכאיב לו כל כך עד שהתחיל לבכות!

ועוד כתוב שאמר להם (שם ד) "גשו נא אלי", ופירש"י, "ראה אותם נסוגים לאחוריהם אמר עכשיו אחי נכלמים קרא להם בלשון רכה ותחנונים", והיינו שהתחנן אליהם שיעשו לו טובה ויגשו אליו ולא יתביישו, כי הוא מצטער כשהם נכלמים, והוסיף ואמר להם (שם יב) "עיניכם רואות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם", ופירש"י, "השווה את כולם יחד לומר שכשם שאין לי שנאה על בנימין אחי שהרי לא היה

התבוננות בפרשיות אלו יש לנו ללמוד על גודל מעלתו של יוסף הצדיק ומידותיו הטובות.

הנה כתוב בפרשת מקץ (בראשית מב, ז) "וירא יוסף את אחיו ויכירם ויתנכר אליהם", ופירש בבעל הטורים "ויכירם - וביקש לקבלם בסבר פנים יפות ובא המלאך שמצאו תועה והזכירו, מיד ויתנכר אליהם". והיינו שיוסף בעצמו שכח לגמרי מכל מה שעשו לו, שרצו להרוג אותו, והשליכוהו בבור, ומכרוהו לאורחת ישמעאלים, ומצידו רצה לקבל אותם בסבר פנים יפות, כאלו מידות טובות! לשכוח לגמרי מכל מה שעשו לו ולקבל אותם בסבר פנים יפות.

ומה שהתנכר עליהם היה מפני שבא המלאך שמצאו תועה והזכירו, והיינו מפני שהיו צריכים שהחלומות יתקיימו, שיעקב יבוא למצרים וכל השתלשלות העניינים, לכן בלית ברירה התנכר אליהם, אך לא היה מעורב בזה שום כעס ולא שנאה כלפיהם, [כעס ושנאה הם שני עניינים, יש כעס בלא שנאה ויש שנאה בלא כעס, שנאה בלא כעס זהו מה שנקרא רצח בדם קר, ויש גם כעס בלא שנאה כגון אב שכועס על בנו, שאין זה מתוך שנאה אלא כעס בלבד].

וכך גם רואים בפרשת וישב, שמתחילה כתוב (שם לו, ד) "וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום", ופירש"י שלא דיברו אחת בפה ואחת בלב, שהיו אמיתיים ולא הסתירו השנאה, ויוסף ראה שאחיו מתרחקים ממנו ונמנעים מלדבר עימו לשלום, ובכל זאת המשיך לספר להם את חלומותיו כמו שכתוב (שם ה) "ויחלום יוסף חלום ויגד לאחיו ויוסיפו עוד שנוא אותו", ואפילו כשהוסיפו עוד שנאה אליו מחמת חלומותיו, המשיך לספר להם חלום אחר, כמו שכתוב (שם ט) "ויחלום עוד חלום אחר ויספר אותו לאחיו". וצריך להבין מדוע המשיך יוסף לספר להם אחרי שראה שזה גורם לשנאה, בפרט שבא לספר להם חלום כזה שאלומותיהם משתחווים לאלומתו.

וכפי הנראה זהו מפני שיוסף היה בעל מידות טובות כאלה שלא הבין מדוע לשנוא, כי הרי השבטים היו במדרגה גבוהה מאד, שכל מעשיהם היו לשם שמים, והיו בעלי מידות טובות בדרגה גבוהה מאד, ולכן לא חשד בהם כלל שישנאו אותו, כי מי שיש לו מידות טובות אינו חושד באחרים שיש להם מידות רעות, והוא חושב שכולם צדיקים כמוהו.

ושמעתי בלומז'א מהמשיח הגה"צ רבי אבא גרוסברד זצ"ל (כמדומני שאמר בשם הסבא מקלם זצ"ל) שביאר את הפסוק (כא, יב) "משכיל צדיק לבית רשע", כי הצדיק יודע מה שיש בבית הרשע ומבין את כל המידות הרעות של הרשע, וכיצד הוא יכול לדעת את זה, וכי יש לו מושג מה זה אכזריות ומה זה כעס? אלא שבאמת גם בצדיק יש משהו שבמשהו מידות רעות, והוא מכיר את עצמו, ועל פי זה הוא "משכיל לבית רשע" ומבין כי לרשע יש יותר מידות רעות כאלו.

אבל מי שאין לו שייכות כלל למידות רעות, אינו יכול להבין שיש כאלה שיש להם מידות רעות, וכמו שעיוור מלידה לא יוכל להבין מה הם צבעים, כך גם מי שאין לו מושג מה הם מידות רעות אינו יכול להבין זאת, וכמו שאמרו (קידושין ע, א) כל הפוטר במומו פוסל, ואמנם מדובר שם לענין פגם משפחה, אך ידוע שכל הוא גם במידות, מי שהוא בעל מידות טובות אינו יכול לומר דבר רע על מישהו אחר, ואם הוא חושד ותולה באחרים שמתנהגים באופן שאינו ראוי, בוודאי שיש גם בו עצמו ממידה רעה זאת.

ומצינו גם בלבן הארמי שחשד ביעקב אבינו ואמר לו (בראשית לא, ל) "למה גנבת את אלוהי", וכן מה שכתוב (שם לא, ב) "וירא יעקב את פני לבן והנה אינו עימו כתמול שלשום", והיינו לפי שראה שיעקב נתעשר מאד, וחשד בו שגנב ממנו, והטעם לזה מפני שלבן הארמי בעצמו היה גנב, וממילא בא לחשוד גם ביעקב אבינו שהוא גנב, אבל מי שאינו שייך למידות רעות, אינו מעלה בדעתו כלל ששייך להתנהג באופן של מידות רעות, לכן לא חשד יוסף באחיו שישנאו אותו, והמשיך לספר להם את חלומותיו.

והחלום הראשון שסיפר להם הוא (שם לו, ז) "והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה והנה קמה אלומתי וגם ניצבה והנה תסובינה

במכירתו כך אין בלבי שנה עליכם". ולאחר מכן ניחם אותם ואמר להם (שם ה) "ועתה אל תעצבו ואל ייחר בעיניכם כי מכרתם אותי הנה כי למחיה שלחני אלוקים לפניכם", והיינו שלא יתעצבו על מכירתו כי מן השמים לגלו על ידם זכות גדולה להחיות עם רב.

ולאחר פטירתו של יעקב עדיין היו האחים חוששים, וכתוב שבאו אל יוסף ואמרו לו (ג, טז-יז) "אביך ציווה לפני מותו לאמר כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וחתאתם כי רעה גמלוד", וכשיוסף שמע שהם מצטערים שוב התחיל לבכות כמו שכתוב שם "ויבך יוסף בדברם אליו", כך בכל פעם שראה שהם מצטערים פרץ בבכי, למרות שבדרך כלל כשמתרגלים כבר לא בוכים, יוסף בכה שוב ושוב בצערם של אחיו, ועשה הכל כדי שירגישו טוב, כמו שכתוב (שם כא) "וינחם אותם וידבר על לבם", כאלו היו מידותיו הטובות של יוסף הצדיק.

והנה למרות הכל כשהיה מוכרח לספר לאחיו ולגלות שהוא יוסף הם התביישו מאד, ועל זה אמרו חז"ל (חגיגה ד, ב) "רבי אלעזר כי מטי להאי קרא בכי, ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו, ומה תוכחה של בשר ודם כך, תוכחה של הקב"ה על אחת כמה וכמה". ובמדרש (בראשית רבה צג, ז) אמרו, "אמר אבא כהן ברדלא אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, יוסף קטן של שבטים לא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו, לכשיבוא הקב"ה ויוכיח לכל אחד לפי מה שהוא על אחת כמה וכמה".

והיינו כי יוסף היה הצעיר שבשבטים, ואף על פי כן כשאמר להם אני יוסף, לא יכלו אחיו לענות אותו והתביישו מאד, ועל אחת כמה וכמה תהא גדולה הבושה ביום הדין לעתיד לבוא, כשיוכיח הקב"ה לכל אחד ואחד לפי מה שהוא, וביאר הבית הלוי דהיינו לכל אחד ואחד לפי מה שמתאים לו, והתוכחה היא מלשון הוכחה, שהקב"ה יוכיח ויראה לכל אחד ואחד את האמת מה שהיה יכול לקיים ולא קיים, שלא הגיע לדרגה שהיה בכוחו להגיע בקיום התורה והמצוות, כמה גדולה תהא הבושה מהקב"ה!

ובאמת כתב רבינו יונה בשערי תשובה (א, כא) כי מדרגת הבושה היא מעיקרי התשובה, וכתב שם כי "החוטא ייבוש מאד לעבור עבירות לפני בני אדם, וייכלם אם ירגישו ויכירו בעבירותיו, ואיך לא ייבוש מן הבורא יתברך? ואין זה, כי אם לפי היות השם יתברך רחוק מכליותיו, על כן ייבוש מן הנבראים ולא ייבוש מן הבורא יתברך". והיינו כי באמת כל אחד מטבעו היה צריך להתבייש בעבירותיו, אלא שאדם שחי עם החושים שלו בלי הבנה, אינו מרגיש שהוא צריך להתבייש.

והביא על זה רבינו יונה שם את דברי הגמרא בברכות (כח, ב) כי בשעת פטירת רבן יוחנן בן זכאי אמרו לו תלמידיו: רבנו, ברכנו! אמר להם: יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמרו לו, רבנו, עד כאן ולא יותר? אמר להם: הלוואי, תדעו שהרי אדם עובר עבירה בסתר ואומר שלא יראני האדם. ולכאורה צריך להבין מהו שאמר להם "הלוואי", וכי תלמידיו הגדולים היה חסר להם יראת שמים?

ונראה לפרש בזה, כי הנה כשאדם עושה עבירה בסתר שלא יראוהו, הלא אינו מפחד פן יענישוהו על כך, אלא הוא ירא מפני הבושה שיידעו שהוא עובר עבירה, וכיון שכן יש עליו טענה מדוע אינו מתבייש מהקב"ה שרואה אותו אף בסתר, אין זה כי אם מחוסר אמונה, שהאמונה אינה מוחשית אצלו כמו שהוא רואה בעיניו, ולא מדובר על יראת העונש הפשוטה שזה בוודאי היה לתלמידי רבן יוחנן בן זכאי, אלא מדובר על יראת הרוממות ומדרגת הבושה, להימנע מלעשות עבירות מפני הבושה מהקב"ה, ועל זה בירכס שהאמונה תהא מוחשית אצלם עד כדי כך שיהא מורא שמים עליהם כמורא בשר ודם.

ועכשיו בעולם הזה כשהאדם הוא עם גוף קשה מאד להגיע למדרגת הבושה, וכמו שהובא בספר מנוחה וקדושה כי פעם אחת בחייו כשאמר בסליחות "לך השם הצדקה ולנו בושת הפנים" הרגיש בושה גדולה מאד עד שהתחיל לבכות, ומאז השתוקק תמיד להגיע שוב לדרגה הזאת של בושה עד כדי בכייה, יש בושה כזאת שמביאה לידי בכייה, כמו שמצוי אצל ילדים שלפעמים מתביישים ומתחילים לבכות מרוב בושה, אך זוהי דרגה גבוהה מאד להגיע למדרגת הבושה כזאת כאן בעולם הזה.

אבל ביום הדין לעתיד לבוא כשהנפש היא בלי גוף, שם רואים את האמת בהירות, וההשגה מוחשית כל כך כמו שרואים בעיניים, ושם מרגישים שעומדים לפני הקב"ה והוא רואה אותי, וכיון שמרגישים כך ממילא חושבים מה הוא חושב עלי, שכן טבע האדם הוא לחשוב מה חושבים עליו, וכשהנפש היא בלא גוף הכרת האמת בהירה וחזקה כל כך, עד שאין לשער את הבושה! ועל זה אמרו חז"ל כי לעתיד לבוא כשיוכיח הקב"ה לכל אחד לפי מה שהוא על אחת כמה וכמה תהא הבושה גדולה.

ושמעתי פעם ממו"ר הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל כי הגיהינום זהו צער הנפש בהרגשת הבושה והכלימה, וכמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ג, קיא) כי "צער הכלימה מר ממוות", שהבושה כואבת יותר מייסורים של

מיתה, וידוע על אנשים שאיבדו עצמם לדעת מחמת בושה, שסיפרו עליו דברים שביישו אותו ולא היה יכול לסבול את זה עד שאיבד עצמו לדעת, כי ייסורי מוות בעולם הזה קלים יותר מצער של בושה בעולם הזה, וייסורי הבושה בעולם הבא קשים יותר, ששם זהו צער הנפש, עם הרגשות כאלה של בושה שאין איפה להתחבא, כזו היא הרגשת הבושה בעולם האמת!

ולמעשה, מדרגת הבושה היא גבוהה מאד, והעבודה בזה היא לא עבודת כפיים אלא עבודת הלב, ויש הרבה דרגות שאפשר להגיע בזה, והיא מחובות הלבבות כיצד הלב צריך להיות, וידוע כי הגר"ח ראה פעם את בנו הגרי"ז שהוא לומד בספר 'חובות הלבבות' ואמר לו שימשיך ללמוד בזה כי זהו "השולחן ערוך של אידישקייט", חובות הלבבות אינם מידת חסידות אלא חיובים, זהו השולחן ערוך של חובות הלב, כיצד הלב צריך להיות.

והסעיף הראשון של השולחן ערוך אורח חיים הוא "שיויתי השם לנגדי תמיד", שלא לשכוח את ההשגחה, דבר זה שייך ללב והוא מחובות הלבבות, ועל ידי זה באים לכל מיני מדרגות עד אין סוף, וידוע כי החובות הלבבות בשער חשבון הנפש כתב שלושים חשבונות, וכתב שם כי חשבונות אלו הם רק התחלה וחלק מן החשבונות שאפשר לחשוב, ואם אדם יחשוב על החשבונות האלה יבוא ממילא לעוד הרבה חשבונות, כי אין סוף למדרגות של חובות הלבבות שאפשר לחשוב ולהבין.

וכמו שידוע על רב סעדיה גאון שהיה אומר בכל יום וידוי על היום שעבר, אף על פי שלא עשה חטאים ביום שעבר, היה מתוודה על מה שלא הגיע אתמול להכרה שהוא מכיר היום, וצריך לעשות תשובה ולהתוודות על מה שלא היה אתמול בדרגה הזאת, ושמה כבר אז היה יכול להגיע למדרגה הזאת, שאין סוף למדרגות בזה.

וכל זה שייך רק על ידי תורה, כי בלי תורה היצר הרע חזק מאד ומושך לדברים אחרים, יש כל מיני מחשבות אחרות, אפילו מחשבות שאינם אסורות, אבל הם דברים של מה בכך שאין בהם שום תועלת והיצר הרע מושך לזה, ורק על ידי תורה, שהראש שקוע בתורה, אם זה מה שמעניין אותו, ועל זה הוא חושב, זוהי דבקות בהקב"ה, ומקיים בזה מצות (דברים י, כ) "ובו תדבק".

וכמוכן זה שייך רק בלימוד שהוא לפי טבעו, בצורה שמעניינת ומושכת אותו והוא לומד מתוך שמחה, והשמחה הזאת היא שמחה של מצוה, יש מצוה לשמוח בדברי תורה שהם משמחי לב ומתוקים מדבש ונופת צופים, ועל זה מבקשים בברכות התורה "והערב נא השם אלוקינו את דברי תורתך בפנינו", שנוכה למתיקות וערבות בדברי התורה, וככל שיש יותר מתיקות זה מביא ליותר דבקות בתורה ויותר דבקות בהקב"ה.

וכשאדם דבוק בתורה היצר הרע אינו שולט עליו, וכמו שאמרו (סוטה כא, א) כי התורה מגנא ומצלא מן החטא, על ידי הקשר של אמונה עם תורה כמאמרם קודשא בריך הוא ואורייתא וישראל חד הוא, על ידי זה היצר הרע אינו שולט, ואמנם הוא קיים עדיין אבל אין לו שליטה, ורק מחכה לרגע שיהיה הפסק מן התורה שאז יוכל לשלוט, אבל כל זמן שיש דבקות בתורה אינו יכול לשלוט.

וכן ספרי המוסר הם דברי תורה, וכמו ששמעתי פעם מאאמו"ר זצ"ל שהיה פעם תלמיד חכם גדול שהכיר את אחד מגדולי הצדיקים וקיבל אותו לרב עליו, ושאלו אותו במה הוא רב שלך, הרי אתה תלמיד חכם יותר ממנו, בקי בש"ס ובעל הבנה, והשיב ואמר כי יש תרי"ג מצוות בתורה, ויש הרבה מצוות שיש עליהם מסכתות, כמו שבת, פסחים, ראש השנה, יומא, סוכה, אבל יש מצוות בתורה שאין עליהם מסכתות, כמו יראת שמים, אהבת השם, דבקות בהקב"ה, והרב הזה גדול בדברים האלה, ויש לו מסכת מסודרת עליהם, ובזה אני תלמידו.

יש הרבה מדרגות במעלות העליונות, והדרך להגיע לזה היא על ידי כל ספרי המוסר, שהם מורי הדרך בימינו לקיים את כל חובות הלבבות, יש ספרי מוסר שמתחדשים בכל דור ודור, כפי הצורך של אותו הדור, לדעת את האמת, מה צריך לחשוב ומה צריך לזכור, וקבעו זמן לזה בסדר המוסר בישיבות, דברים אלו נחוצים מאד, וכל המתחזק בהם יצליח!

נדבת משפחת קרול
לרגל השמחה השרויה במעונם